

Шарипов Назаржон

тадқиқотчи

Аннотация: Алишер Навоий "Тарихи анбиё ва ҳукамо" асарини "Хамса" асарини ёзиб тугатгач ёзишга киришади. Асар адабий-тарихий ва диний-ирфоний мазмунга эга бўлиб, уч қисмдан иборатдир. Биринчи қисмда пайгамбарларнинг ҳаёти ва насаблари ҳақида маълумотлар берилса, иккинчи қисмда Аллоҳга яқин бўлган обид инсонлар ҳақида хабарлар келтирилади. Учинчи қисмда эса ҳақим зотлар зикр этилади. Асар насрий шаклда ёзилган бўлиб, ҳар бир пайгамбар ҳақидаги қиссанинг охирида рубоий кўринишида хотима берилади. Рубоийлар дунёвий ҳаётнинг ўткинчилиги ва инсон умрининг муқаррар якуни ҳақида бўлади. Асардаги маълумотлар Одам Атодан бошланиб, пайгамбар авлодидан бўлган, аммо пайгамбарлик мақоми берилмаган шахсларни ҳам қамраб олади. Учинчи қисмда Луқмони Ҳаким, Фишоғурс (Пифагор), Жомосб, Буқрот (Гиппократ), Суқрот (Сократ), Жолинус (Гален), Батлимус (Птоломей) каби ҳақимлар ҳақида сўз юритилади. Асар тарихий маълумотларни ўз ичига олгани билан бирга, диний ва ирфоний мазмунни ҳам қамраб олган.

Калит сўзлар: Алишер Навоий, "Тарихи анбиё ва ҳукамо", пайгамбарлар тарихи, илоҳий фалсафа, ирфоний асар, ҳақимлар, насрий асар, тарихий маълумотлар, диний мазмун, адабий-тарихий асар.

Навоий 1485 йилда "Хамса"ни ёзиб тугатгач, "Тарихи анбиё ва ҳукамо" асарини ёзишга киришади. Навоий буюк ўзбек шоири ва мутафаккири. Алишер Навоий томонидан яратилган асарлардан бири бу "Тарихи анбиё ва ҳукамо"дир. Навоий 1485 йилда машҳур "Хамса" асарини ёзиб тугатгач, "Тарихи анбиё ва ҳукамо" асарини ёзишга киришади. Бу асар

ўз мазмуни ва таркиби билан адабий-тарихий ҳамда диний-ирфоний моҳиятга эга бўлиб, уч қисмдан иборатдир.

Асар уч қисмдан иборат бўлиб, биринчи қисмда пайғамбарлар ҳаёти ва насаблари ҳақида маълумотлар берилади. Иккинчи қисмда Аллоҳга яқин бўлган обид инсонлар ҳақидаги хабарлар келтирилади. Учинчи қисмда эса ҳаким зотлар зикри келади. Асар насрий тарзда ёзилган бўлиб, ҳар бир пайғамбар ҳақидаги маълумот сўнгида рубоий кўринишидаги хотима берилади. Барча рубоийлар мазмуни дунё ўткинчи экани, инсон дунёда минг йил яшаса ҳам ўлим муқаррар экани ҳақидадир. Масалан, Одам ато ҳақидаги маълумот ниҳоясида:

Одамники, Ҳақ лутф ила мавжуд этти,

Мажмуъи мулк хайлиға масжуд этти,

Охир танидин руҳни манқуд этти,

Ул навъки, нобуд эди нобуд этти, дейилса, Шис пайғамбар хабари сўнгида:

Гар Шис ва гар Қобил эрур, гар Ҳобил,

Ёшлари агар юз йил эрур, гар минг йил,

Бир неча кун этсалар жаҳонда таътил,

Охир бориға ажал буюрур таъжил, деб ниҳояланади.

Пайғамбарлар қисмидаги маълумотлар Одам атодан бошланиб, кетма кетликда бериб бориларкан, пайғамбар авлодидан бўлган лекин пайғамбарлик мақоми берилмаган шахслар ҳақида ҳам сўз боради. Пайғамбарлар зикри Жиржис билан ниҳояланади. Асарда сўнги пайғамбар Муҳаммад алайҳиссалом ҳаёти ҳақида маълумот берилмайди.

Ҳаким зотлардан Луқмони ҳаким, Фишоғурс (Пифагор), Жомосб, Букрот (Гиппократ), Букротис, Сукрот (Сократ), Жолинус (Гален), Батлимус (Птоломей), Содик (Нўширавон даврида яшаган), Бузургмеҳр (Нўширавон вазири)лар ҳақида маълумотлар келади.

Аксарият адабиётларда “Тарихи анбиё ва ҳукамо” Навоийнинг тарихий асари сифатида талқин қилинади. Тўғри, асар тарихий

маълумотларни ўз ичига олади ва тарихий мазмунни ифодалай олади. Лекин нубувват, расул, ваҳий каби тушунчалар, пайғамбарларнинг ҳаёт тарзи ва тарихи ҳақидаги маълумотлар диний моҳитга эга бўлгани учун ҳам асарни диний-ирфоний мазмундаги асар дейиш мумкин бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Навоий А. Тарихи анбиё ва ҳукамо. МАТ 20 томлик, 16 - том. – Т.: Фан. 2000.
2. Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф. Ислом тарихи. 1-китоб. – Т.: “HILOL NASHR”. 2017.
3. Сирожиддинов Ш., Юсупова Д., Давлатов О. Нвоийшунослик. 1-китоб. – Т.: “TAMADDUN”. 2018.